

TARJIMANI ALOHIDA FAN SIFATIDA TAN OLINISHI VA TARJIMA TURLARI

Barotova Maftuna Nematilloevna

Samarqand davlat chet tillar instituti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada tarjimani alohida fan sifatida tan olish zaruriyati va tarjima turlarining tasniflanishi yoritilgan. Tarjima insoniyat madaniy aloqalarining muhim qismi bo'lib, uning ilmiy jihatdan o'rganilishi tarjimashunoslik fanining shakllanishiga olib keldi. Maqolada tarjima turlari (, ijodiy tarjima, obrazlashtirilgan tarjima, lingvistik Analiz, moslashgan tarjima, tabdil tarjima, vositachi tildan tarjima) hamda ularning o'ziga xosliklari muhokama qilinadi. Shuningdek, tarjima jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklar va ularni yengish yo'llari haqida fikr yuritiladi.

Tayanch so'z va iboralar: Tarjima, tarjimashunoslik, madaniy aloqa, Leksika, semantika, Audiovizual tarjima, ijodiy tarjima, obrazlashtirilgan tarjima, lingvistik Analiz, moslashgan tarjima, tabdil tarjima, vositachi tildan tarjima.

Аннотация: В данной статье рассматривается необходимость признания перевода как отдельной науки и классификация видов перевода. Перевод является важной частью культурных связей человечества, а его научное изучение привело к формированию науки о переводе. В статье обсуждаются виды перевода (креативный перевод, образный перевод, лингвистический анализ, адаптированный перевод, трансформационный перевод, перевод с посреднического языка) и их особенности. Также рассматриваются трудности, возникающие в процессе перевода, и пути их преодоления.

Ключевые слова и фразы: перевод, наука о переводе, культурная коммуникация, лексика, семантика, аудиовизуальный перевод, креативный перевод, образный перевод, лексический анализ, адаптированный перевод, трансформационный перевод, перевод с посреднического языка.

Abstract: This article describes the classification of the types of the need for translation as a separate discipline. Translation is a part of human cultural relations, and its scientific research led to the development of the science of translation. The article discusses translation (creative translation, figurative translation, linguistic analysis, adapted translation, translation, translation from an intermediate language) and document peculiarities. , thinking about the ways to overcome them as a result of processing.

Key words and phrases: Translation, translation studies, cultural communication, vocabulary, semantics, audiovisual translation, creative translation, figurative translation, linguistic analysis, adapted translation, translation, translation from an intermediate language

Mamlakatlararo o'zaro madaniy, ma'rifiy hamda iqtisodiy aloqalar mamlakat rivojini va taraqqiyot cho'qqisini belgilab beradi. Shunday ekan, madaniy hamda

ma'rifiy merosning negizi, shak-shubhasiz adabiyot hisoblanadi. Mamlakatlararo adabiyotning ahamiyati juda yuksak bo'lib, ulur asosan tadqiqotchi olimlar, tilshunoslar va albatta tarjimonlar orqali boyitiladi va tarqatiladi. Shu xususda gap ketar ekan, barcha sohalarning yo'l boshchisi bo'lgan, mashhur rus adibining ta'biri bilan aytganda, madaniyatlarning pochta otlari bo'lgan, tarjimonlar xususida so'z yuritishni lozim deb bilamiz. Tarjimon so'ziga to'xtaladigan bo'lsak, uning ildizi o'tmishga, tarixga borib tarqalishi hech kimga sir emas.

Shunday ekan, har bir tarjima turi, muallif va tarjimonning savodxonligi, estetik didi va tushunchalari nuqtayi nazaridan ko'rib chiqqan holda yondashilgan. Quyida tarjima turlari bo'yicha fikr yuritamiz.

Ijodiy tarjima – bu asliyat lisoniy vositalari matniy ma'nolar va uslubiy vazifalari umumxalq tili, grammatik qoidalari bilan hamohanglikda qayta yaratiladi. Lisoniy vositalarning milliy, tarixiy, ijtimoiy va obrazli hissiy xususiyatlari asliyatga xos va mos tarzda talqin etiladi. Asar sahifalarida muayyan uslubiy maqsadlar uchun qo'llanilgan fonetik hamda leksik-grammatik nutqiy chekinishlar va vazifalariga muvofiq muqobil lisoniy vositalar yordamida tiklanadi. Bularning barchasi muallif maqsadining kitobxonga yetib borishi uchun imkon yaratadi. [1:18]

So'zma-so'z tarjima muallif matnini hijjalab o'g'irish orqali uning mazmuniy, vazifaviy uyg'unligini soxtalashtiradigan, hissiy ta'sirchanlik xususiyatini badiiy obrazlar asosini xiralashtiradigan tarjima tili me'yori va madaniyatini barbod etadigan, binobarin, asliyatning tugal-adekvat tarjimasi sifatida qabul qilib bo'lmaydigan ikkilamchi matnga aytiladi. Bu tarjima turida asliyat tarkibidagi so'z birikmalari, barqaror iboralar grammatik qurilish, so'z tartibi aksariyat hollarda tarjima tili qonuniyatlariga moslashtirilmaydi. Ko'pchilik lisoniy vositalar matniy holatlariga, vazifaviy jihatlariga, davriy va milliy xususiyatlariga qarab emas, balki lug'aviy ma'nolari asosida o'g'iriladi. Bu hol milliy, tarixiy va hissiy ta'sirchan lisoniy vositalarning qo'shimcha xususiyatlaridan xoli uslubiy betaraf so'z va birikmalar yordamida talqin etilishiga olib keladi.

Undan tashqari, yana erkin tarjima turi haqida so'z yuritadigan bo'lsak, ushbu tarjima turiga o'tgan asrning o'rtalarida tez-tez murojaat qilib turilgan. Bunda tarjimon asliyatning shaklini to'la e'tibordan soqit etgan holda mazmunini esa o'z so'zlari bilan sodda va qisqa hikoya qilib bergan. Gohida o'zboshimchalik bilan asar unsurlarini o'zgartirib yoki qo'shgan holda tarjima qilgan. Undan tashqari, yana personajlar xususiyatlari ayrim hollarda tarjima qilingan, ayrim hollarda esa yo'q. Oqibatda muallif asari tarjimada tanib bo'lmas darajada o'zgarib ketgan.

Bunda asarni muallif yaratgan zaruriy shaklda emas, soddalashtirilgan, qisqartirilgan holda ovzga millat va elatga uzatilgan. Bu esa, o'z navbatida, kitobxonlarning noto'g'ri tasavvurga ega bo'lishiga sabab bo'lgan. Yuqoridagi fikrlarga qo'shimcha qilish maqsadida shuni aytish joizki, tarjimonning estetik didi, yondashish usuli bilan nafaqat kitobxon, balki butun bir xalq, millat xabardor bo'lishi mumkin. [6:195]

Umuman olganda, tarjimani umumiy manbalarga asoslangan holda ikkiga bo'lishimiz mumkin. Bular og'zaki va o'z navbatida, yozma tarjimalar bo'lishi

mumkin. Ularning hech biri biror-bir kamchilikka uchramagan holda muallif hamda tarjimonning savodxonligi va salohiyati umumlashmasi ko'rinishida namoyon bo'ladi. Ushbu tarjima turlaridan tarjimonlar o'z davrida juda keng ko'lamda foydalanishgan. Turli mamlakatlarda badiiy tarjima muammolariga bag'ishlab o'tkazilgan Mintaqaviy kengash va simpoziumlarda so'zma-so'z tarjima amaliyoti qattiq qoralanib kelindi, bu haqda ko'pgina tanqidiy fikrlar bayon etildi.

Ushbu tarjima turi nafaqat jamiyat hayoti, balki butunjahon taqdiri yo'lida xizmat qilgan. Tarjima qilish usulining ikkinchi turi bo'lgan, yozma tarjima esa xalqning tarjimai holini, uning kelib chiqishini kuylaydi. Har bir millatning milliy ko'zgusi uning adabiyoti deb oladigan bo'lsak, yozma tarjima, o'z navbatida, adabiyotlar tarjimasi bilan shug'ullangan. Tarjimaning ushbu turi orqali milliy madaniyat yuksala boshlagan. Yozma tarjima tufayli, dunyoning turli tillarida yozilgan adabiyotlar hamda ilmiy jurnallardan keng ko'lamda xabardor bo'ldik. XX asr boshlarida yozilgan, qonli urushning zulmli onlarini tasvirlab, undan nola qilib yozilgan asarlar orqali xalqning ichki kechinmalari bilan hamnafas bo'ldik. O'zbek adabiyoti durdonalaridan bo'lmish, shoh asarlardan butun dunyo xabardor bo'ldi. Bu esa, o'z navbatida, yozma tarjimaning o'rni beqiyos ekanligidan darak beradi.

Obrazlashtirilgan tarjima turida muallifning individual ijodiga xos tarzda tasvirni yuzaga keltirgan lisoniy vositalar beasos obrazli iboralar, his tuyg'uni ifoda etadigan so'zlar, balandparvoz birikmalar bilan almashtirib o'giriladi.

Natijada muallif tasviri me'yori buzilib, muddaoga zid o'zgacha uslubli matn yuzaga keladi. Muallif ijodi ham o'z-o'zidan hissiy-ta'sirchan so'z va iboralar, obrazli tashbehlar bilan to'lib-toshgan bo'lishi mumkin. Bu yozuvchining voqelikni badiiy-estetik jihatdan barkamol tasvirlashga intilishi bilan bog'liq bo'lib, ayni sa'y-harakat hech qachon me'yordan oshib ketmaydi.

Obrazlashtirilgan tarjimada esa, barcha harakatlar asar obrazlilikini kuchaytirish uchun ataylab amalga oshirilishi tufayli umumiy obrazlilik haddan ziyod tus olib, g'ayritabiiy xususiyat kasb etadi. Kitobxonning jig'iga tegadigan bunday tarjima matni soxta estetik tasavvur hosil qiladi.

Yana bir asliyatga o'ta erkin holda yondashadigan tarjima turi bu moslama tarjima bo'lib hisoblanadi. Ushbu tarjima turida ko'proq komediya janriga mansub sahna asarlari hamda she'riyat namunalari tarjimasida mavzu, personajlar tarkibi, mazmuniy xususiyat odatda saqlansada, asliyatda mujassamlashgan milliy o'ziga xoslik, urf-odatlar, ruhiy holatlar tarjima tili sohiblariga xos shunday jihatlar bilan almashtiriladi. Natijada o'ziga xos tasviriy vositalar silsilasidan iborat muallif matni tarjima tili mansub bo'lgan xalq libosiga burkanadi. Bunday tarjima beasos asliyatni imkon qadar tarjima tili sohiblariga yaqinlashtirishni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi. [3:157]

Moslashtirilgan tarjima usuliga ko'proq o'tgan asrning 30-40-yillarida murojaat qilingan. Masala shu darajaga borib yetganki, ko'p hollarda sahna asarlari personajlari nomlari mahalliy xalq vakillari nomlari bilan almashtirilgan, sahnada namoyish qilingan to'y-tomosh va boshqa tadbirlar o'zbekona usulga yaqinlashtirib talqin etilgan. Moslashtirilgan tarjimaning paydo bo'lishi sabablaridan biri o'z qalami quvvatiga ishonqiramagan ijodkorning asarni kitobxon qo'lida tezroq ko'rish orzusi

bilan bog'liqdir. Ikkinchi sabab-tarjimonning o'zga xalq hayotining o'ziga xos tarzda tasviriga bag'ishlangan badiiy yodgorlikni o'z kitobxoniga maqbul va manzur tarzda yetkazib berish istagidan iborat. Mualliflashtirilgan tarjima muallif roziligi bilan amalga oshiriladi. [2:62]

O'z asarining yuqori badiiy-estetik qiymatga ega emasligini his etgan, uning o'zga til kitobxonini tomonidan yuqori baholanishiga ko'zi yetmagan iymoni sust, shuhratparast muallif asari taqdirini o'ziga nisbatan talantliroq tuyulgan adib tarjimon qo'liga topshiradi. Natijada tarjima asl nusxaga nisbatan mukammallik kasb etadi. Bunda tarjimon asar mazmunini asosan saqlab qolsada, adekvat tarjima yaratish tamoyiliga zid tarzda o'z oldiga qo'yilgan talablarni e'tibordan soqit qilib, asarning ayrim o'rinlarini olib tashlash, uni qisqartirish yoki unga o'zidan yangi parcha yoki butun boshli boblar qo'shish, muallifning o'ziga xos tili va uslubini e'tiborsiz qoldirib, asarni o'z uslubiga bo'ysundirish yo'li bilan tarjima qiladi.

Tarjimaning keyingi turi **tadbil tarjima** deb nomlanib, u hamma vaqt ham asliyatning shakl va mazmuni birligini to'la-to'kis saqlagan holda amalga oshirilavermaydi. Goho tarjimonlar ta'lim maqsadida nazarda tutgan holda, talabalar saviyasidan kelib chiqib, odatda mumtoz adabiyot namunalarini hozirgi zamon tiliga qisqa, sodda va tushunarli tarzda, nazmni nasriy yo'l bilan bayon etib beradilar. Demak, tarjima bir til doirasida amalga oshiriladi. Alisher Navoiy "Farhod va Shirin" dostonining quyi sinf o'quvchilariga movljallab amalga oshirilgan tarjimasini bunga misol bo'la oladi.

Asliyatni ilmiy tadqiq qilish maqsadida amalga oshirilgan tarjima akademik tarjima deyiladi. Bunda asliyatning mazmunigina saqlangani holda, shakli e'tibordan deyarli chetda qoladi. She'riy asarga xos qofiya, turoq kabi hodisalar alohida e'tibor bilan tiklanmaydi. Tarjimaviy matn asliyatning taglamasiga o'xshashligi sababli kitobxoniga badiiy tarjimadek to'laqonli estetik zavq baxsh eta olmaydi. [4:84]

Vositachi tildan tarjima esa keng kitobxon ommasiga turli xalqlarning nodir asarlari bilan tanishtirish, ularni insoniyat zakovati mahsuli bo'lmish yuksak darajali purmantiq fikrlar dunyosidan bahramand qilish mas'uliyatli respublikamizda badiiy tarjima ishiga katta e'tibor qaratishni talab qilmoqda. Fuqarolarimiz adabiy zahiralari o'z vatandoshlari asarlari hisobigagina emas, balki juda ko'p yondosh, qardosh xalqlar, hatto uzoq xorij mualliflari yaratgan durdonalar hisobiga ham boyitmoqdalar. Hozirgi kunda o'zbek tarjimachiligi ham miqdor, ham sifat jihatidan gurkirab o'sish, kamolot cho'qqisi sari intilish jarayonini boshidan kechirmoqda.

Shunday qilib, mamlakatimizda hozirgi paytda asliyatdan tarjima qilish bilan bir qatorda, vositachi til orqali o'girish amaliyoti ham keng ko'lamda amalga oshirilayotgan bir paytda, tarjimashunos olimlar asl nusxadan bevosita tarjima qilish ishiga to'la xayrixoh bo'lsalar, bilvosita tarjima amaliyotiga nisbatan ular orasida turli-tuman qarashlar hukm suradi. Ba'zi tadqiqotchilar vositachi til orqali tarjimini butunlay qoralasalar, ayrimlari bu usulni jon-jahdlari bilan himoya qiladilar.

Masalan, N.Chukovskiy o'zining "O'ninchi san'at ilohasi" nomli maqolasida mazkur usulga tish-tirnog'i bilan qarshi chiqadi: "Mopassanning rus tilida tarjima

qilish qanchalik be'manilik bo'lsa, Lev Tolstoyning ozarbayjonchadan o'g'irish ham shunchalik behuda ish”

Taniqli adib Abdulla Qahhor esa N. Chukovskiy maqolasiga javob tariqasida yozgan “Tarjimachilik tashvishlari” nomli maqolasida tanqidchining mazkur fikriga qarshi chiqib, vositachi til orqali tarjima amaliyotini qattiq turib himoya qiladi: “Haqiqatgo'y bo'lish kerak! Agar biz ko'pchilik milliy respublikalardagi hamma yozuvchilarni va barcha adabiyot ixlosmandlarini tillarini hamda qardosh va xorijiy xalqlar adabiyotlarini o'rganishga safarbar qilganimizda ham bevosita asl nusxadan tarjima qilish ishlarini yo'lga qo'ya olmas edik. Biz asl nusxadan to'g'ridan-to'g'ri tarjima qiladigan san'atkorni hamma vaqt e'zozlaymiz, albatta. Ammo bunaqa tarjimonlar bizda hozircha juda kam. Nega endi biz milliy adabiyotlarni rus tili orqali qo'lga kiritilishi mumkin bo'lgan quvonchdan mahrum etishimiz kerak!” [3:217]

Vositachi til orqali bajarilgan tarjima ham, agar u yaxshi tarjima nusxadan yaxshi tarjimon tomonidan o'girilgan bo'lsa, kitobxonni ma'lum darajada qanoatlantiradi, unga asarning g'oyaviy badiiy qiymati haqida haqqoniy tasavvur bera oladi. Sharq tillaridan xususan arab bevosita tarjima qilish amaliyoti ko'lami yil sayin kengayib bormoqda. Bevosita tarjimalar asosan sharqshunoslik va chet tillar institutida institutida tahsil ko'rgan mutaxassislar tomonidan amalga oshirilmoqda.

Vositachi til orqali tarjimaning xavfli tomonlaridan yana biri, frazeologik birliklar vositachi tilga ma'no va uslubiy vazifa jihatlaridan uyg'un birliklar orqali emas, balki erkin ma'nodagi leksik birliklar orqali o'girilganda, leksik birliklar aksariyat ko'pma'noli bo'lganliklari uchun, asarni vositachi til orqali amalga oshirayotgan tarjimon birlikni kerakli ma'nosida emas, balki boshqa ma'nosida tushunib, o'z tiliga ovgirishi, natijada tarjima asliyatdan butunlay uzoqlashib ketishi hollari ham sodir bo'ladi.

Har bir birikma va frazeologizmlarning tarjimasining aynan mos tushishi kam uchraydi, shuning uchun ularning ikki til orasidagi to'liq muqobilini topish maqsadga muvofiq. Zeroki, bir millat, xalqqa tegishli bo'lgan ibora boshqa bir millatda boshqacha tushuncha bilan berilishi, yoki aksincha umuman bo'lmasligi ham mumkin. Shunday muammolarga e'tibor bergan holda tarjimon, o'z millati va elati kelib chiqishidagina emas, balki, boshqa millat va elat mintalitetidan boxabar bo'lgan holda tarjima qilmog'i zarur. Shundagina tarjimon o'z ko'zlagan maqsadiga hech qanday qiyinchiliksiz erishishi mumkin.

Tarjima turlarining ko'pligi va turli xilliligi aynan ana shunda namoyon bo'ladi. Tarjima tarixini chuqur o'rganish faqat umumiy madaniy yuksalish jarayoni yoki muayyan milliy adabiyot tarixini o'rganishdagina emas, balki o'sha adabiyotning hozirgi taraqqiyot jarayoni, xususiyati, adabiy aloqalar ko'lamini tadqiq etish, rivojlanish istiqbolini belgilashda ham muhim ahamiyatga ega. O'zbek klassik adabiyotida ayrim badiiy-estetik hodisalar original ijodga qaraganda ertaroq, badiiy tarjima tufayli sodir bo'lganligi ko'zga tashlanadi.

Tarjimalar orasida rangbaranglik, boshqacha qilib aytganda, bo'yoqdorlik asosida vujudga keladigan tarjima turi bu badiiy tarjima bo'lib hisoblanadi. Badiiy tarjima turi bu tarjimon o'z kechinmalarini erkin va yuksak mahorat bilan yondashgan holda

tarjima qiladigan tarjima turi bo'lib hisoblanadi. Badiiy tarjima turining boshqa tarjima turlaridan farqli jihati aytish mumkinki, qulay tomoni bu tarjimon xohlaganicha unga qo'shimcha qo'shishi mumkin. Bu esa o'z navbatida tarjimaning bo'yoqdorligini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu tarjima turi istalgan birikma olib tashlanib, uni bo'rttirgan holda qo'shimcha sifatida kiritish imkonini beradi.

Badiiy tarjima turining afzalliklaridan yana bir tomoni shundan iboratki, undagi iboralar chet tiliga so'zma-so'z tarjima asosida emas, balki to'liq muqobillikka ega bo'lgan holda tarjima qilish asnosida o'tadi. Badiiy tarjima turining ustun tomoni, tarjimon tarjima jarayoniga juda erkin holda yondashadi. Muallif ijodi bilan juda erkin holda muomalada bo'ladi. Tarjimon istalgan ibora oxud, hikmatli so'zlarni hech qanday o'ylovlarsiz qo'shadi.

“Uslub” tushunchasi tor ma'noda talqin qilinganda asarda tasvirlangan personajlar nutqining o'ziga xos uslubi tushuniladi. Har bir so'zning o'z uslubi borki, albatta imlo lugvatidan so'zlarga qarab, ularning uslub xususiyatlarini badiiy matn ichida, sovlarning birikishida ochiladi.

Masalan: موت “o'lmoq” so'zi توفيّ “dunyodan o'tmoq, رحل إلى جوار ربّه robbisini yoniga ketdi, ko'z yummoq, abadiy uyquga ketmoq, إنتهى أيامه joni uzilmoq, إنتهى أيامه kuni bitmoq, bandalikni bajo keltirmoq, asfalasofilinga jo'namoq” kabi birikmalarning har birida o'ziga xos stilistik ma'noga ega. Bu stilistik variantlarning har birini o'z o'rnida ishlatishning katta amaliy ahamiyati bor, basharti ular noo'rin qo'llansa qo'pol xato kelib chiqishi mumkin. Masalan: “dunyodan o'tdi” o'rniga “joni chiqdi” deb bo'lmaydi. [5:234]

Badiiy asarni tarjima qilish uchun tilning lug'at boyligi, chunonchi sinonim va omonimlar, kasb-hunar terminlari, dialektal, eskirgan va vulgar so'zlar, erkalash va kichraytirish, qochiriq, matal va idiomalarni hamda so'zlarning musiqiyli-gi-yu, ohangdorligini, ko'p ma'noliligini, tilning talaffuz normalarini, mubolag'a va kuchaytirish xususiyatlari, yumor, hazil-mutoyiba formalarini bilish zarur.

Har bir tarjima turi juda yuksak didga ega bo'lib, butun xalq, omma, jamiyat hayotini o'rganib chiqqan holda, uning ichki kechinmalari, madaniyatini kuylaydi. Har bir tarjima turini mukammal o'rgangan holda ish ko'riladigan bo'lsa, matn tarjimasi va tahlilida hech qanday muammo-yu kamchiliklar bo'lmaydi.

Tarjimaviy asarlar tufayli kitobxonlar jahon adabiyoti durdondlaridan bahramand bo'ladilar, ularning estetik tuyg'ulari oshadi, didlari o'sadi, ularda go'zal narsalar haqida tushuncha paydo bo'ladi.

Xulosa o'rnida shuni ayta olamizki tarjima tillarning kamoloti uchun zaruriy vositasifatida, ularning rivojlanish sur'atini jadallashtiradi, lug'at boyligini oshiradi va takomillashtiradi. Tarjima insoniy ma'naviy hayotini boyitadi, ona tilining imkoniyatlarini ro'yobga chiqaradi, uni serjilo qiladi. Ushbu jarayon Vatan adabiyotiga yangi obrazlar, badiiy-tasviriy vositalar hadya etadi. Bir so'z bilan aytganda, tarjima-asliyatni qayta yaratish, qayta talqin etish san'atidir.

Ammo shuni ham nazarda tutish lozimki, mazkur jarayon natijasida ham “tarjima” yordamida ifoda etiladi. Bunda asliyatning o'girmasi bo'lmish ikkilamchi matn nazarda tutiladi. Shunday qilib, mamlakatimizda tarjimachilik hozirgi kunda o'z

tarixiga, rivojlanish xususiyatlariga, an'analariga, tadqiqot metodlariga hamda tamoyillariga ega bo'lgan ijodiy jarayonga aylanib qoldi. Uning nazariy asoslari tadqiqotchilar tomonidan yanada chuqurroq o'rganilmoqda.

Foydanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Rahimov G'.X " Tarjima nazariyasi va amaliyoti" Samarqand – 2015- 92 bet
2. Musayev.Q. "Tarjima nazariyasi asoslari". Darslik. "Fan" nashriyoti, 2005.
3. Salomov .G'. "Tarjima nazariyasi asoslari". Toshkent, "O'qituvchi" –1983,-341 bet.
4. Rasulov R "Umumiy tilshunoslik" Toshkent – 2007 – 149- bet
5. Hasanov M. Arab tili darslari. O'quv qo'llanma Toshkent: «Nihol», 2007. 323 bet
6. Esenboyev.Z va boshqalar "Tarjima san'ati", Adabiyot va san'at nashriyoti, Toshkent – 1978-286 bet
7. Xalidov B. Z. Arab tili darsligi. Toshkent: «Fan», 2007.